

Skaitymo ir rašymo sutrikimai ir kaip jų išvengti...

Išlavėjusi vaiko sakytinė kalba – viena sėkmingo mokymosi mokykloje sąlygų. Sakytinę kalbą sudaro šie komponentai: žodynas, gramatinė kalbos sandara, garsų tarimas, gebėjimas garsus skirti iš klausos, rišlaus pasakojimo įgūdžiai. Jei vaikas netaisyklingai taria garsus, neskiria panašiai skambančių garsų, negali išvardinti žodžio garsų iš eilės ar nurodyti garso vietos žodyje, neišlavėjęs regimasis suvokimas, erdvės vaizdiniai bei nesusiformavusi kalbos gramatinė sandara, gali atsirasti skaitymo ir rašymo sutrikimų. Dėl to nukenčia ne tik gimtosios kalbos, bet ir kitų dalykų išmokimas. Vaikas patiria mokymosi sunkumų, sulėtėja pažinimo galimybės, sutrinka tarpasmeniniai santykiai, atsiranda psichologinės problemos.

Skaitymas ir rašymas yra labai sudėtingas psichinės veiklos procesas, kuriame dalyvauja įvairios funkcinės sistemos: **akustinė** (kalbos suvokimas), **motorinė** (kalbos padargų judinimas, atliekant garsinę analizę prieš rašant), **smulkieji rankų judesiai** (rašant raides), **regimasis suvokimas** (raidžių ir žodžių atpažinimas, žodžių susiejimas su atitinkamais vaizdiniais: daikto, spalvos, formos), **garsų sintezė** (suliejimas į visumą) skaitant ir patikrinant, ar teisingai pavyko parašyti. Tik pasiekęs tam tikrą sakytinės kalbos lygį, vaikas gali sėkmingai mokytis skaityti ir rašyti.

Rašydamas, vaikas pirmiausia išklausos sakinį ir suvokia jo prasmę, vėliau suskaido sakinį į žodžius, nustato garsų vietą ir seką žodyje, ir tik vėliau, girdėtus garsus siedamas su atitinkama raide, žodį užrašo.

Skaitymo ir rašymo sutrikimams būdingi mokymosi sunkumai:

- vaikai sunkiai įsimena spausdintines ir rašytines raides;
- nesieja raidžių ir garsų;
- neskiria panašiai skambančių garsų ir rašydami daro daug disgrafinių klaidų (iš klausos blogai skiria švilpiamuosius ir šnypščiamuosius (s-š, c-č, dz-dž), skardžiuosius ir dusliuosius (p-b, t-d, k-g) priebalsius, neskiria ilgųjų ir trumpųjų balsių (i-y, u-ū), balsių ir dvibalsių (o-uo, é-ie, e-è), kietųjų ir minkštųjų fonemų (s-s', l-l', r-r' ir pan.).
- netaiko rašybos taisyklių;
- negirdi žodžio ar sakinio pabaigos (sulieja žodžius, nededa taško sakinio gale);
- dėl siauro žodyno, gramatinės kalbos sandaros nesusiformavimo sunkiai supranta skaitomą tekstą;
- negeba rišliai ir nuosekliai dėstyti minčių, todėl sunku rašyti rašinius, kurti pasakojimus, atpasakoti girdėtą tekstą.

Norint išvengti skaitymo ir rašymo sutrikimų, korekcinį darbą reikia pradėti dar prieš vaikui pradendant lankyti mokyklą.

Korekcinio darbo sistemą sudaro:

- **Bendrosios ir smulkiosios motorikos lavinimas** (rankų pirštų, plaštakų, viso kūno judesių tikslinimas). Smulkioji motorika – tai koncentruoti vaiko rankų pirštų judesiai, gebėjimas užsegti sagas, piešti, lipdyti, laikyti šaukštą, pieštuką. Lavinti smulkiąją motoriką galima atrenkant smulkius daiktus: sagas, akmenėlius, pupeles, dėlioiant mozaikas, dėliones, lipdant, karpant. Iš pradžių tai daryti reikėtų viena dominuojančia ranka, o vėliau derinti abiejų rankų judesius. Vaikai, kuriems ankstyvajame amžiuje sudaromos sąlygos mankštinti pirštus, greičiau pradeda taisyklingai kalbėti, geriau artikuliuoja garsus.
- **Artikuliacinio aparato lavinimas** (pratimai žandikaulio, lūpų, liežuvio lavinimui). Liežuvio pasiekti viršutinę ir apatinę lūpą, apatinius ir viršutinius dantis, gomurį, lūpų kampučius, papliaukšėti liežuvio, išriesti liežuvį „šaukšteliu“, sulenkti „dūdele“, atitraukti lūpas į šalis ir atkišti į priekį, pajudinti apatinį žandikaulį („pašokdinti dantukus“) ir pan.).
- **Foneminės klausos arba girdimojo suvokimo lavinimas.** Skirti aplinkos ir kalbos garsus, panašius pagal skambesį garsus, žodžius. Signalizuoti išgirdus nurodytą garsą, atrinkti paveikslėlius, prasidedančius nurodytu garsu, pasakyti pirmą žodžio garsą, nurodyti garso vietą žodyje, pasakyti daugiau žodžių, prasidedančių tuo garsu. Pasakyti išmoktą tekstą lėtai, greičiau, tyliai ir garsiau.
- **Žodyno turpinimas** (daiktų apibūdinimas, lyginimas, sąvokų formavimas). Nusakyti daikto savybes (švelnus, šiurkštus, kietas, minkštas, rūgštus, saldus), vartoti kuo daugiau sinonimų (meška, lokys), palyginimų (bailus kaip kiškis), vaizdingų posakių, erdvę ir laiką reiškiančių žodžių (toli-arti, aukštai-žemai, viršus-apačia, šiandien, vakar, rytoj ir pan.).
- **Kalbos gramatinės sandaros tikslinimas** (kalbos dalių kaitymas linksniais, prielinksnių vartojimas, skaitvardžio ir daiktavardžio, būdvardžio ir daiktavardžio derinimas, priesaginių žodžių daryba). Žaisti „kur pasislėpė?“, pasakyti „kur yra daiktas“, „ko trūksta?“, „kieno tai daiktai?“, kuo galime pjauti, grėbti, kirsti, kirpti?, suskaičiuoti, kiek ir kokių yra daiktų ir pan. Vartoti įvairias žodžio formas (sesuo, sesutė, sesytė).
- **Rišlaus pasakojimo mokymas.** Atsakyti į klausimą pilnu, aiškiu sakiniu, nuosekliai dėstyti mintis. Mokyti plėsti vientisinius sakinius, vientisinius sakinius jungti į sudėtinius, sudaryti sudėtinius prijungiamuosius sakinius. Kartu su vaiku rišliai, nuosekliai atpasakoti tekstą, pasaką, papasakoti įvykį, paveikslėlyje pavaizduotą nutikimą, sukurti pasakojimui pradžią, pabaigą, atkurti visą įvykių seką, sugalvoti pavadinimą, pamėgdžioti pasakų veikėjų kalbą.